

Hans Gregersen & Kell C. Madsen:

Seneca: Breve om det rette liv

Gyldendal, 2025, 447 sider.

anmeldt af Philip Boserup-Lemire

Hans Gregersen og Kell C. Madsens oversættelse af Senecas *Epistulae morales*, udgivet under titlen *Seneca: Breve om det rette liv*, er resultatet af flere års arbejde. Processen har kunnet følges i *Aigis*, hvor de to oversættere løbende har udgivet oversættelser af de enkelte bøger, der dog i den nærværende udgivelse er blevet revideret betydeligt.¹

Man vil som det første bemærke, at Gregersen og Madsen har ændret deres oprindelige oversættelse af værkets titel, '*Moralske breve*' til *Lucilius*, til *Breve om det rette liv* - et fornuftigt valg, der forklares med, at ordet "moralisk" "i dag er belastet af en fornemmelse af løftet pegfinger og fordømmelse af andres opførsel, som ikke lå i det oprindelige udtryk. I antik filosofi drejede etikken sig om det gode liv og den opnåelige lykke" (s. 14). De enkelte breve har oversætterne tilmed udstyret med egne titler, således at man nemt kan danne sig et overblik over brevenes indhold.

Bogen indledes med en fremragende introduktion til Senecas liv, forfatterskab og brevgenren mere overordnet. Indledningen indeholder desuden et afsnit, hvori der redegøres for principperne for oversættelsen (s. 24-27). Det fremhæves her, at nærværende oversættelse er den første komplette oversættelse af brevene til dansk siden Birgitte Thotts (1610-1662) monumentale Seneca-oversættelse fra 1658. Grunden til, at M. Cl. Gertz' oversættelse fra 1927, der ellers hidtil har været standard-oversættelsen, ikke regnes for komplet, er, at han i flere af brevene, af den ene eller anden grund, udelader kortere eller længere passager.²

Et af de første problemer, man som oversætter af Senecas breve må tage stilling til, er, hvordan de indledende og afsluttende brevhilsener, der optræder i alle brevene,

-
1. Oversættelserne af de enkelte bøger findes i følgende numre af *Aigis*: **9,2**: Bog 1-4; **12,1**: Bog 5-6; **14,2**: Bog 7-8; **16,2**: Bog 9-10; **17,2**: Breve 84-88; **20,1**: Bog 14-15; **22,1**: Bog 16-18; **24,1**: Bog 19-20 + Navneregister.
 2. Disse udeladelser er opgjort og redegjort for i Gregersen (2022).

bedst gengives på dansk. Oversætterne har her truffet den efter min mening gode beslutning helt at udelade brevenes åbningsformel (*Seneca Lucilio suo salutem*) og at gengive det afsluttende *uale* med “Hav det godt”.

I sproglig henseende volder brevene sjældent større problemer. Ikke desto mindre er det en krævende opgave at oversætte dem formfuldendt. Som oversætterne bemærker i en tidligere udgivet redegørelse for deres oversættelsesprincipper, skrevet i forbindelse med udgivelsen af deres oversættelse af brevenes første bog, har det været en udfordring at gengive Senecas “økonomiske stil”.³ Det samme synes at have været tilfældet for Gertz, der i sin fortale erkender, at han for at “gengive Senecas Tanker saa klart og forstaaeligt som muligt” (s. I) har oversat den latinske tekst mere frit, end han plejer. Denne oversættelsesstrategi fremstår umiddelbart fornuftig, men er af Gertz i mange tilfælde fulgt på bekostning af den kortfattethed, der karakteriserer brevenes udtryksform. Dette fremhæves af Madsen og Gregersen som den “eneste bagside” ved Gertz’ oversættelse.⁴ Man kunne dog også hævde, at det netop er Gertz’ fastholdelse af hensynet til brevenes indhold, der gør hans oversættelse brugbar, på trods af at den i stilistisk henseende måske er forældet.

Med hensyn til gengivelsen af Senecas stil overgår Gregersen og Madsen efter min mening både Thott og Gertz. I indledningen bemærker de, at de har stræbt efter “en konsekvent gengivelse af de kernebegreber, der ligger i stoicismen” (s. 24-25), et mål de også i høj grad har formået at opfylde. Dog er jeg stødt på enkelte tilfælde, hvor gengivelsen af centrale stoiske begreber efter min opfattelse er mindre vellykket. Eksempelvis advarer Seneca i slutningen af 18. brev Lucilius mod vrede: *ingentis irae exitus furor est*. Dette oversættes af Gregersen og Madsen til ”resultatet af voldsom vrede er raseri”. Imidlertid er det centrale i denne sammenhæng ikke, at vrede kan eskalere til en stærkere form for vrede (raseri), men snarere at vrede kan overgå til at blive en sygelig psykisk tilstand, hvilket fremgår tydeligere både hos Thott og Gertz, der henholdsvis gengiver *furor* med “rasende Galskab” og “Galskab”.

3. Madsen & Gregersen (2009) 1.

4. *Ibid.*

Det primære tekstgrundlag for oversættelsen er Reynolds' OCT-udgave fra 1965. I et appendiks (s. 423-26) angives 59 tilfælde, hvor oversætterne har valgt at afvige fra Reynolds' tekst.⁵ Langt de fleste af disse afvigelser forekommer mig fornuftige. Oversætterne afviger imidlertid på et yderligere og ret væsentligt punkt fra Reynolds, idet de ikke bevarer inddelingen af de 124 breve i 20 bøger. Selv om denne inddeling bemærkelsesværdigt nok kun delvist er repræsenteret i håndskrifterne, er der ingen tvivl om, at brevene oprindeligt udkom i mindre samlinger, der formentlig har svaret nogenlunde til den nuværende inddeling.⁶ Under alle omstændigheder er inddelingen i 20 bøger i dag konventionel og kunne med fordel have været bevaret i oversættelsen.

Seneca bliver ofte fremhævet som en forfatter, hvis værker stadig har meget at lære os i dag, og hans forfatterskab rummer utvivlsomt adskillige værdifulde livsråd. Af Gregersen og Madsens oversættelse bliver man dog også mindet om, at brevene – uagtet deres etiske værdi – er særdeles underholdende læsning. Det er derfor glædeligt, at de nu igen foreligger samlet på dansk i en meget vellykket oversættelse.

Bibliografi

Gertz, M. Cl. (overs.) 1927. *Seneca's Breve og andre Skrifter til Lucilius*. København.

Gregersen, H. 2022. "Komplet. Om Gertz og Senecas moralske breve" *Aigis* 22,2.

Madsen, K. C. & H. Gregersen. 2009. "Hvorfor og Hvordan? Om oversættelsen af Senecas breve" *Aigis* 9,2.

Thott, B. (overs.) 1658. *Lucii Annæi Senecæ Skrifter fordanskitt*. Sorø.

5. I en del af disse tilfælde består afvigelsen dog kun i, at oversætterne har valgt at oversætte passager, hvis oprindelige ordlyd ifølge Reynolds ikke kan genskabes.

6. At brevene i 2. årh. e.Kr. har cirkuleret i en inddeling af minimum 22 bøger kan udledes af *Gell. N A 12.2.3 In libro enim uicesimo secundo epistularum moralium, quas ad Lucilium composuit* ('i 22. bog af de Moralske Breve til Lucilius').